

UTICAJ GEOEKONOMIJE NA DRŽAVE JUGOISTOČNE EVROPE

INFLUENCE OF GEOECONOMY ON EASTEREUROPE STATES

Ščekić Radenko¹

JEL Classification: F00, F02, E15

Preliminary communication

Primljeno / Received: September 09, 2015

Prihvaćeno / Accepted: November 15, 2015

Sažetak

Na globalnom ekonomskom polju konkurišu interesi mnogih međunarodnih subjekata. To značajno utiče na privrednu i političku stabilnost država Jugoistočne Evrope (JIE). U članku se selektivno analiziraju složeni spoljni faktori i dešavanja na globalnom planu, koji se pojavljuju kao bitni faktori uticaja. Takođe se razmatraju i destruktivni efekti neoliberalizma, koje djeluju kao zvanična ekonomska politika u JIE. Polazi se od dvije hipoteze; prvo, da geopolitičke konfrontacije u kombinaciji s ekonomskom krizom i neoliberalnom dogmom u privredi negativno utiču na slabe privrede JIE, i drugo, da se navedeni uticaji mogu podvesti pod globalne geoekonomske procese. U zaključku se konstatuje da su deksripcionim istraživanjem verifikovane navedene hipoteze.

Ključne riječi: geoekonomija, geopolitika, neoliberalizam, Jugoistočna Evropa, resursi.

Abstract

In the global economic field are competing interests of many international companies. This significantly affects the economic and political stability of Southeast Europe (SEE). The article selectively analyze complex external factors and developments at the global level, which appear as important influencing factors. The paper also considers and the destructive effects of neo-liberalism, which act as the official economic policy in South Eastern Europe. The paper starts with two hypotheses; first, that the geopolitical confrontation combined with the economic crisis and the neo-liberal dogma in the economy negatively affect the poor economy SEE, and second, that those effects can be subsumed under the global geo-economic processes. In conclusion, it is noted that the descriptive research verified this hypothesis.

Key words: geo-economics, geopolitics, neoliberalism, Southeast Europe, resources.

¹ Istorijski institut Crne Gore

1. UVOD

Početak novog milenijuma obilježen je zaoštavanjem međusobnih odnosa velikih sila. Pojačana je borba za resurse. Došlo je do dalje destabilizacije svjetske ekonomije (velika kriza je počela 2007). Zbog toga je u međunarodnim odnosima do izražaja došao novi vid geopolitike, i to u formi geoekonomije. Ekonomska rivalstva su postala dominantna pojava u savremenoj geopolitici.

Mnogi autori su se od 1980-ih godina bavili istraživanjem i definisanjem fenomena geoekonomije, koji objašnjava: geografske, ekonomske, istorijske, političke i institucionalne karakteristike određenog regiona. K. Žan (2007), B. Babić (2010), F. Kovačević (2014), A. Dugin (2007), D. Proroković (2011), J. Attali (2014) i dr. smatraju da je za objašnjenje aktuelnih procesa prilagođavanja novim (globalnim) ekonomskim i političkim zahtjevima neophodno poznavanje geoekonomskih fenomena i kategorija. Jer, savremeni, dominantni vid geopolitičkog suparništva velikih sila događa se upravo na polju ekonomije i borbe za resurse. Zbog toga je geoekonomija kao svrha i sredstvo geopolitike u praksi prisutna na svim prostorima, pa i u JIE. Naravno, poznato je da je region JIE vijekovima predstavljao proctor na kojem su se prelamali različiti civilizacijski, politički, ekonomski, kulturni i religijski interesi.

Geoekonomija kao alternativni multidisciplinarni pravac u izučavanju geopolitike i ekonomije, sagledava uslovljenost njihovih odnosa sa geografskim položajem određenog regiona. Ona je nezaobilazna prilikom izučavanja međunarodnih odnosa, smatra Luttwak (1990, p. 17). On ističe da ona predstavlja primjenu principa geopolitike na polje ekonomije i geografskog položaja u eri globalizacije i dominacije neoliberalne ideologije. Razumijevanje geoekonomije zasniva se na ekonomskoj i geopolitičkoj stvarnosti s kraja 20. početka 21. vijeka. Ona na drugačiji način posmatra stara i nova suparništva među državama. Prema mišljenju Lorota (1999, p. 15), „*pojam geoekonomije je danas sveobuhvatniji nego što je prvobitno imao u vidu izumitelj toga neologizma (Luttwak – prim. autora), jer on istinski obuhvata planetarnu dimenziju, koja se ne može nikako ograničiti samo na Zapadne države*“.

U ovom radu će se deskriptivno i komparativno provjeriti intenzitet uticaja globalnih savremenih geopolitičkih zbivanja na države JIE. U tom smislu će na selektovan način biti ukazano na neke savremene globalne tendencije, kao što su: pogubnost primjene neoliberalizma, loši rezultati tranzicije kao refleksije globalizacije, savremeno hibridno ratovanje, stvaranja novih ekonomskih i političkih organizacija na globalnom nivou i dr. . Pretpostavlja se da svi pomenuti fenomeni i kategorije djeluju istovremeno i imaju kombinovani i interektivan uticaj na ekonomsku i političku stabilnost država JIE.

2. REGION JIE KAO GEOPOLITIČKO POLJE

Nalazeći se na području viševjekovnog miješanja različitih kultura i civilizacija, religija izona uticaja, na granici kontinenata, region JIE je uvijek predstavljao poligon za sukobljavanje interesa velikih sila. On je to objektivno bio od vremena Antičke Grčke i Rimskog carstva, preko dominantnog uticaja Vizantije a potom Otomanske imperije, političkih i kulturnih uticaja Austrougarske i Ruske imperije, pa sve do velikih stradanja u Svjetskim ratovima i najnovijim lokalnim ratovima 1990-ih godina. Višedecenijski sukob tokom hladnog rata, prelamao se i preko ovog regiona. Za naše istraživanje je bitno da se uoči šta je to Novi milenijum je donio u pogledu oblika geopolitičkog sukobljavanja i širenja političkog uticaja, i to posebno s aspekta geoeconomije.

Države JIE se nalaze u zoni sukobljenih geopolitičkih interesa. u tom smislu, one su pod snažnim političkim, ekonomskim i vojnim pritiscima. Na slici 1 su grafički prikazani ti savremeni uticaji spoljnih faktora. Evropska Unija (EU) i Sjedinjene Američke Države (SAD) nastoje da zadrže svoju višedecenijsku dominaciju u ovom regionu. U tom cilju, politički, ekonomski, medijski i vojno pojačavaju svoj uticaj. S druge strane, Rusija nastoji da povрати svoj politički i ekonomski uticaj na ovom prostoru, s ojim je povezuje vijekovna religijska i etnička bliskost. Taj uticaj je izgubila padom komunizma, pa ga pokušava ponovo steći ekonomskim ulaganjima i medijskom prisutnošću.

Slika 1: Oblici uticaja na države JIE

EU: politički ekonomski kulturni institucionalni pravni		Rusija: politički ekonomski kulturni medijski energetski religiozni		Turska: politički ekonomski kulturni medijski religiozni
	↘	↓	↙	
		Države JIE	←	Kina: ekonomski
		↑	↖	
		SAD: politički ekonomski kulturni medijski vojni		Arapske i Islamske države: ekonomski kulturni medijski

Izvor: kreacija autora

S druge strane, EU i SAD nastoje da suzbiju ruski uticaj i države SJIE jače vežu za EU i NATO. Ekspresnim prijemom Bugarske i Rumunije u EU i NATO, zajedno sa Hrvatskom i Albanijom, EU i USA su se pozicionirale kao neprikosnovene u regionu. Članstvom u NATO i energetske sporazumima USA žele da distanciraju JIE, uključujući Srbiju i Crnu Goru, od Rusije i njenog uticaja.

Značajan je i tradicionalni uticaj islamskih država (Saudijske Arabije, Turske, Irana, Azerbejdžana) na države JIE. Imajući u vidu da u državama JIE žive milioni muslimana, islamske države kroz ekonomska ulaganja, kulturnu, medijsku i religijsku formu vrše snažan uticaj na ovaj prostor.

3. GEOPOLITIČKA BORBA ZA IZGRADNJU ENERGETSKIH TOKOVA I NJIHOV TRANSPORT PREKO JIE

Borba za osiguranje kontrole nad svjetskim zalihama nafte najznačajniji je faktor koji snažno utiče na svjetska događanja tokom posljednjih 100 godina (Engdahl, 2011, p.13). EU iz Rusije uvozi polovinu uvoznih potreba za gasom i oko 35% nafte. Energenti se transportuju preko teritorije Ukrajine a manji dio preko energetskog tzv. „Sjevernog toka“. Poslije oružanih sukoba na prostoru Ukrajine, ukazala se neophodnost za izgradnjom alternativnih energetskih pravaca za transport resursa iz Rusije prema EU. U tom cilju je prostor JIE došao u geoekonomske fokus. Geoekonomske vođena vanjska politika uključuje strategiju, ne samo za osvajanje drugih tržišnih prostora, nego i za geoekonomske odbranu države (Prorokovic, 2014).

Rusija je u posljednje vrijeme osnažena vojno i ekonomski, pa nastoji da povрати svoj globalni uticaj. U tom cilju, preko agresivne medijske propagande, ona nastoji da promoviše svoje interese. Što se tiče Ukrajine, Bjelorusije i ostalih država ZND, niže cijene gasa predstavljaju ključni instrument političkog uticaja Rusije, iako se plaćanje veši češće robom nego novcem (Trenin, 2009). Nastojeći da ima monopol nad proizvodnjom i transportom energenata (nafte i gasa), a time i politički uticaj na države SEE, Rusija je planirala da preko njihove teritorije traži energetske tokove. U tom cilju su planirane izgradnje energetskog „Južnog toka“ i „Turskog“ toka.

Slika 2: Planirana trasa energetskog „Južnog toka“

Izvor: <http://www.politika.rs>

Na koji način komplikovanje političkih odnosa između država utiče na velike energetske projekte, a time i na čitav region pokazuje primjer Rusije i Turske. Politički i ekonomski odnosi, Ruske federacije i Turske republike su od velike važnosti za prostor Kavkaza, SEE, Bliskog istoka. Suštinski prodor učinjen je sporazumom (avgusta 2009) prema kojem je ruski energovod „Južni tok“ trebao da prođe kroz turske teritorijalne vode, dok bi Rusija, sa svoje strane, pomogla izgradnju nuklearne centrale u Turskoj. Istovremeno, Rusija je podržala izgradnju naftovoda Samsun-Džejhan, dugog 555 kilometara, kojim bi se nafta s obale Crnog mora transportovala do turske mediteranske obale, a onda dalje (Tanaskovic, 2010). Tako bi Turska postala ključna tranzitna država na najvažnijim putevima snabdijevanja Zapada ruskim i srednjoazijskim energentima, jer je sporazumom s Rumunijom, Bugarskom, Mađarskom i Austrijom uključena i u budući gasovod „Nabuko“, koji se smatra konkurentskim ruskom „Južnom toku“. U tom smislu su međusobno dobri odnosi ove dvije države od krucijalne važnosti i značaja za prostore od Srednje Azije, preko Kavkaza do Balkana. Sve to podrazumijeva „redefinisanje mjesta Turske u Afro-Evroaziji, stavljajući sebe u centar više raskršća geopolitičkih regiona a ne kao dodatak Evropi i krajnji predio Zapada“ (Alessandri, 2010,10).

Slika 3: Planirani energetske tokovi iz Rusije prema Turskoj i Balkanskom poluostrvu

Source: <http://www.fsksr.ru>

Krajem 2015. došlo je do krize u odnosima između Ruske Federacije i Turske, pa je blokirana izgradnja energetske „Turskog toka“. Takođe je turizam kao značajna privredna grana Turske pretrpio velike probleme zbog ruskih sankcija i pojačanog terorizma u Turskoj. Isprepletanost politike, ekonomije i medijske sfere s ograničenim regionalnim vojnim sukobima postali su savremena geopolitička realnost.

Zavisnost država EU od ruskih energenata predstavlja politički problem. Poljska i baltičke zemlje teže energetske nezavisnosti otvaranjem terminala za tečni prirodni gas i postizanjem sporazuma o gasovodu Poljska-Litvanija (Bugajski, 2015).

Stopiranjem „Južnog“ i „Turskog“ energetske toka, uz snažni pritisak USA i EU, umanjeno je potencijalno političko uticaj Rusije na prostor Balkanskog poluostrva. S druge strane, države JIE su na taj način uskraćene za značajne ekonomske

benefite, koji su očekivani izgradnjom ovih projekata. Bugarska, Srbija, Makedonija su očekivale godišnje prihode cca nekoliko stotina miliona € i nekoliko hiljada novih radnih mjesta. Jedan od očekivanih benefita je bila i energetska stabilnost u snadbijevanju balkanskih država. Bugarska, Srbija, Grčka, Hrvatska i Mađarska su trebale preko izgradnje energetske tokove od Rusije i Turske, da ostvaruju stotine miliona € za svoje skromne državne budžete. Srbija je trebala od tranzitne takse da ima prihode od oko 200-300 miliona € i novih 4.000 radnih mjesta. Godišnji Bugarski gubitak se procjenjuje na oko 400 miliona € (Polterman,2014). Komisija EU je kritikovala „Južni tok“ jer projekat navodno predstavlja povredu tzv. „Trećeg energetskeg paketa EU“ (Delic,2014).

Uvođenjem sankcija Ruskoj Federaciji, u skladu s usaglašavanjem sa spoljnom politikom EU, Crna Gora je takođe značajno na gubitku, prvenstveno zbog smanjenja posjećenosti ruskih turista. Makedonija je takođe očekivala znatne finansijske efekte izgradnjom energetskeg „Turskog toka“. Ali, pogoršanjem odnosa Rusije i Turske i ovaj projekat je obustavljen.

Nameće se jednostavan zaključak da će zbog geopolitičkog sukoba velikih sila male države pretrpjeti značajne gubitke. Jasno je da je u svemu tome geoekonomija imala aktivnu i značajnu ulogu.

4. STVARANJE MULTIPOLARNOG SVIJETA I IMPLIKACIJE NA JIE

Multipolarni svijet koji se stvara u novom milenijumu, umanjuje dominantnu snagu SAD i MMF. Brzi rast ekonomske snage Kine prijeto da potisne SAD s dominirajuće pozicije glavne svjetske ekonomije. Obnovljena vojna moć Rusije u kombinaciji s monopolom nad snadbijevanjem energentima i agresivnom medijskom propagandom takođe na određeni način smanjuje vojnu i političku dominaciju SAD na Bliskom istoku, SEE i drugim regionima svijeta.

Američki dolar je bio temelj međunarodne trgovine u prošlom vijeku. Za vrijeme formiranja eurozone ta trgovina je dostigla svoj vrhunac i činila 71% službenih deviznih rezervi u svijetu. U 2014. godini su svjetske rezerve u dolarima pale na 62,9%. S druge strane, trgovinski tokovi između država koje su se obavezale na ukidanje korištenja dolara u bilateralnoj trgovini iznose već 400 milijardi USA\$ i to samo u 2013. i 2014. godini (Babic,2015, p.4). Kina je glavni kupac američkog duga. Brazil ima najveće dolarske obaveze na svijetu. Čini se da američki dolar polako gubi svoj nekadašnji status svjetske rezervne valute.

Kroz istoriju se često mijenjala globalna rezervna valuta. Portugal, Španija, Holandija, Francuska, Otomansko carstvo, Mletačka republika i Velika Britanija su u različitim vremenima imale svjetski dominantne valute. Sve to dokazuje koliko je savremeni svijet globalizovan, međusobno umrežen, isprepletan finansijskim i političkim interesima i koliko dešavanja na polju politike imaju uticaja i prelijanja u sferi ekonomije, i obrnuto.

BRICS je engleska skraćenica, koja se odnosi na ekonomsko savezništvo pet zemalja: Brazila, Rusije, Indije, Kine i Južnoafričke Republike. Kolika je snaga BRIKS

najbolje govori podatak da navedene države zajedno daju 29% svjetskog BDP (preko 16 biliona USA\$). S druge strane, u MMF državama BRIKS pripada samo 11 % glasova. Obim trgovine unutar BRIKS za 5 godina porastao je dva puta i premašio 300 milijardi dolara (Bogatinovski,2015). Tokom posljednjih 10 godina, zemlje BRIKS su svoj BDP povećale preko 4 puta, dok su ekonomije razvijenih država za to vrijeme porasle samo 60%. BRIKS je najveće tržište u svijetu jer ga čini 2,9 milijardi ljudi (40% stanovništva planete - Stakic, 2012, p.361).

Kina kao član Šangajske organizacije za saradnju učestvuje u naporima za ograničavanje geopolitičke moći NATO. Na taj način, Kina i EU su u posrednom geopolitičkom sukobu u globalnoj ravni. Njihovi međusobni odnosi danas su udžbenički primjer zamjene geopolitike s geoekonomijom (Scott,2007,p.24). Iz obzira prema USA, EU je za „višestranost“ (multilateralnost) u međunarodnim odnosima, a Kina za „višepolarnost“ (multipolarnost), što je velika razlika. Kina je za „višepolarnost“ jer računa da ima dovoljno moći da bude jedan pol u međunarodnim odnosima. EU nije spremna da se suviše udaljava od SAD (Berkofsky,2006,p.103).

Sve navedene geopolitičke promjene konstelacije snaga na globalnoj pozornici imaju određene refleksije i na region JIE. Zaoštavanje međusobnih odnosa između velikih sila stavlja u poseban focus ovaj prostor. Prilagođavanje je imperativ vremena, ali nije ni lako i jednostavno. Objektivno, to prilagođavanje traje već četvrt vijeka - od početka tranzicije. Mnogi autori smatraju da je stepen prilagođavanja značajno smanjen negativnim uticajem neoliberalizma.

5. DESTRUKTIVNI EFEKTI NEOLIBERALIZMA U DRŽAVAMA JIE

Na prostorima država država SEE neoliberalna ekonomska škola bila paradigmatična od 1990. Neoliberalni „recepti“ su doveli do katastrofalnih posljedica u privredi i društvu, koje su surovo redukovale proklamovane „reformске principe“. V. Drašković et al. (2010, p. 75) pravilno ističu da se po potrebi „laviralo između korišćenja neoliberalizma kao hegemonijalnog poretka bogate manjine i protekcionizma prema siromašnoj i nezaštićenju narodnoj većini“.

Dugotrajna tranzicija je iskristalisala neoliberalne načine (metode), kojima su se u praksi suštinski gušili konkurencija i ekonomske slobode. Riječ je o jakim međunarodnim i nacionalnim monopolima, kao i netržišno osvojenim kompetencijama. Sve je to podjećalo na shvatanje L. Oxelheima (1996) da „neoliberalni model pretpostavlja eksternalizaciju nepovoljnih operacija, sopstvenih troškova, kriza, teškoća i problema“. Zbog toga se stvarao paradoksalan, ali na žalost - tačan utisak da se u praktičnoj primjeni neoliberalizam faktički odrekao svoje „liberalnosti“ u koju se decenijama zaklinjao.

Manifestacije „reformskih“ oblika u uslovima tranzicije prilagođavane su globalnim receptima koje je N. Shomsky (1999, pp. 5-20) nazvao »ideologijom bogatih... temeljnom političkom paradigmatom..., koja služi za dominaciju«. Stekao se utisak da je doktrina ekonomskog neoliberalizma nesumnjivo bila ideološki temelj dva istorijski paralelna procesa - globalizacije i postsocijalističke tranzicije. Pri tome smatra-

mo da su „reformski rezultati“ neoliberalizma u državama SEE bili omogućeni fijasom dvije osnovne ekonomske institucije: državnog regulisanja i tržišnog regulisanja. Jer, navedene institucije su u cijelom posmatranom periodu u razvojnom smislu bile kontraproduktive. Može se čak reći da su bile zloupotrijebljene od nomenklatura vlasti i njihovih lobista. Otuda potreba za afirmacijom tzv. neoliberalne „mikro države“.

Upotreba neoliberalne ekonomske politike u čitavom periodu tranzicije ozbiljno je narušavala kredibilitet univerzalnosti pravila i principa, koji se proklamuju pod parolom globalizacije i tranzicije kao njene umanjene refleksije (»kopije«). na taj način su obezvređeni svi pokušaji stvaranja reformske razvojne paradigme. Ekonomski i društveni razvoj su blokirale razne metode polarizacije, grabeške privatizacije, principi dvojnih aršina, sprovođenje nejednake razmjene, brojne neravnornosti i disproporcije, urušavanje privredne infrastrukture i nadasve – institucionalni vakuum. Jednom riječju, vladali su specifični oblici nasilja, shvaćeni u određenju D. Northa, J. Walisa, and B. Weingasta (2009).

Mnogi autori su kritikovali neoliberalizam. Većina se slaže da je potrebno razlikovati teorijski neoliberalni ekonomski model, koji u principu ne sadrži ništa loše, od vulgarizovanog načina njegovog tumačenja i propagiranja od strane pojedinih ekonomskih i svojinskih postsocijalističkih „reformatora“. Čini nam se da se to može označiti kao programirana i orkestrirana apologetika. Najzad, postoji i praktična realizacija navedene apologetike, koja je imala karakteristike surovosti, nekritičnosti, radikalnosti, neselektivnosti i brzometnosti („šok terapija“).

Tabela 1: Uslovni model djelovanja neoliberalizma u državama SEE

Vulgarizacija teorijskog neoliberalnog modela
↓
Uvoz („transplatacija“) neodgovarajućih mikroekonomskih i makroekonomskih recepata
↓
Programirana i orkestrirana apologetika (interesnog tipa)
↓
Praktična antirazvojna realizacija uskih grupnih interesa „elita“ preko alternativnih institucija
↓
Loši ekonomski i društveni rezultati (kriza)

Izvor: kreacija autora

Činjenice (loši ekonomski i drugi reformski rezultati) ubjedljivo govore da su neoliberalne ideje i odgovarajuća (instrumentalizovana i apologetska) retorika u postsocijalističkim državama doživjele potpuni krah. Ali, interesantno je da se pod uticajem vladajućih nomenklatura i dalje sprovode, uz pogubno privredno zaostajanje, dezinvesticije i servisiranje loših rezultata preko spoljnog zaduživanja. Iznuđena državna intervencija povodom nezapamćene globalne ekonomske krize, koja je počela 2008. prekršila je temeljne principe slobodnog tržišta. Ona je u punom svijetlu obasjala dogmatičnost univerzalne primjene ekonomskog neoliberalizma. Ali, nije uspjela da promijeni neoliberalni kurs zvanične ekonomske politike država SEE. Uzaludne su bile i sve teorijske preporuke kojese bile na liniji institucionalnog pluralizma, a protiv „tržišnog fundamentalizma“ (izraz J. Stiglitz) kao institucionalnog monizma.

Poslije višedecenijske istorijske distance, može se konstatovati da se praktična primjena neoliberalnih recepata odvijala u postsocijalističkim uslovima neodgovarajuće mikroekonomske sredine i neizgrađene institucionalne sredine. Sjetimo se da su Berkowitz et al. (2003, pp. 165-195) ukazivali na fenomen „neodgovarajućih“ uvezenih institucija (*bad fit*) konkretnim lokalnim uslovima i specifičnostima.

Većina ekonomskih analiza je nedvosmisleno pokazala pad većine ekonomskih pokazatelja. U takvim uslovima razvoj nije moguć. Smatra se da je deficit institucija glavni kočioni faktor, koji je negativno uticao na razvoj. Jer, us uslovima deficita institucija neoliberalne vrijednosti su u teorijskoj ravni supstituisane jalovom retorikom o reformama, a u praktičnoj ravni svakojakim oblicima nedržavnih monopola i neformalnih institucija. Oni su stvorili specifičan i improvizovani tip privređivanja, koji V. Drašković (2010a, p. 9) naziva „jatačka ekonomija“, u kojem dominira diktat novokomponovanih bogataša i nazovi „elita“.

U uslovima bezgranične neoliberalne dinamike deregulacije probijana su ne samo realna ograničenja ekonomske stvarnosti, nego su se degenerisali moralni i institucionalni stubovi i motivi racionalnog ljudskog ponašanja. Primjena kvazi-institucionalnog nasilja (političkog i ekonomskog), koje S. Kulić (2000, s. 867) naziva „neodarvinizmom“, dovela je u posmatranim državama do novih oblika diktature, dominacije, alijenacije, enormnih socijalnih razlika, apatije stanovništva, velike nezaposlenosti, siromaštva i zaduživanja, urušavanja privrede i sl. Sve to skupa je stvorilo uslove koji liče na neki novi oblik tzv. „imperijalne kulture“. Nju čine elitizam, interesna pohlepa, specifični koncept moći, koji teži da se pretvori u totalnu dominaciju (partija na vlasti, vođa i povlašćenih pojedinaca). To otvara pitanje moralne dimenzije postojeće krize, koji se najbolje ogleda u protivurječnosti između rasipnosti razvijenih i preživljavanja nerazvijenih, odnosno preko drastičnog rasta jaza između bogatih i siromašnih.

Pošto su prema mišljenju O. Williamsona (2000, p. 605) političko-ekonomske vladajuće strukture uvijek odgovorne za razvoj ekonomske insitucionalizacije, jasno je da u toj ravni treba tražiti glavne krivca za tranzicijske neuspjeha država SEE.

5. ZAKLJUČAK

Postsocijalistička tranzicija pretpostavlja radikalne promjene odnosa i oblika privređivanja, svojine, mehanizama regulacije, političkog i normativnog režima. Realne, korijenite i pluralističke institucionalne promjene su trebalo da budu opšti okvir i preduslov svih ostalih promjena. Njihovim izostanak i deficit su doveli do reprodukovanja ekonomske i društvene krize. Institucionalne promjene su supstituisane retoričkim mitovima o slobodama, individualizmu, reformama, tržištu, preduzetništvu i konkurenciji.

Borba za resurse u kombinaciji s globalnim ekonomskim potresima, migracionim krizama, valutnim i hibridnim ratovima, migrantskom krizom, urušenim tranzicionim privredama predstavljaju realnost regiona JIE. U cilju verifikacije postavljenih hipoteza, dokazano je dageopolitički sukobi u kombinaciji s ekonomskom krizom i neoliberalnom dogmom u privredi negativno utiču na privrede JIE. Pored toga, navedeni primjeri jasno pokazuju da navedeni uticaji imaju izrazit geoekonomske karakter i da su države SEE postale žrtve geoekonomske sukoba velikih sila.

Složenost geoekonomske stvarnosti se stalno povećava, kao i rizici od nove recesije. To je činjenica koja implicira napuštanje dosadašnje zvanične neoliberalne ekonomske politike, koja se pokazala ne samo neuspješnom, nego pogubnom po privredu i narode JIE. Konstantno smanjivanje učešća industrijske proizvodnje u ukupnom BDP ne može se kompenzovati razvojem sektora usluga. Porast nezaposlenosti, spoljnotrgovinskog deficita, zaduženosti u inostranstvu i drugi loši ekonomski pokazatelji zahtijevaju hitnu izradu konzistentne ekonomske politike. To je jedini pravi put za prilagođavanje i prevazilaženje rastućih geoekonomske problema.

LITERATURA

Alessandri, E. (2010), *The New Turkish Foreign Policy and the Future of Turkey-EU Relations*, Instituto Affari Internazionali, DOCUMENTI IAI 10 /03. 1-19.

Attali, J. (2014), *Geopolitika ponizavanja*, L'Express, Paris, <http://blogs.lexpress.fr/attali/>

Babic, B. (2009), *Geoeconomija – stvarnost i nauka*, *Megarend revija*, Vol. 6(1) str. 27-54.

Berkofsky, A. (2006), *The EU-China strategic partnership: rhetoric versus reality*, In: Marcin Zaborowski (editor), *Facing China's rise: Guidelines for an EU strategy*, Institute for the Security Studies, No. 94, 9-15.

Berkowitz, D. et al. (2003), *Economic Development, Legality and the Transplant Effect*, *European Economic Review*, Vol. 47, No. 1, 165-195.

Bugajski, J. (2015), *Nova vizija Hrvatske kao Poljske na Jadranu*, <http://exiskon.forumcroatian.com/>

Chomsky, N. (1999), *Profit Over People: Neoliberalism & Global Order*, Seven Stories Press, New York-London.

Delic, D. (2013), *Treći energetska paket – regulativa EU*, Rudarsko-geološko naftni fakultet, Zagreb <http://www.rgn.hr/hr/>

Draskovic, V. (2010a), The Real Institutionalization as a Condition of the Efficient Economic Politics and Economic Development, *Montenegrin Journal of Economics*, Vol. 7, No. 1, 5-20.

Draskovic, V. et al. (2010), *Globalizacija u ogledalu razvoja, krize i medija*, ELIT, Podgorica.

Dugin, A. (2007), *Geopolitika postmoderna – vremena novih imperij. Očerki geopolitiki XXI veka*, Amfora, Sankt-Peterburg,

Engdahl, W. (2011) *A Century of War: Anglo-American Oil politics*, edition Engdahl, Wiesbaden

Kovačević, F. (2014), *Teoretičari klasične geopolitike*, Podgorica : CGO.

Kulic, S. (2000), Konceptija neoliberalizma, edukacija i egzistencija, *Ekonomski pre-gled*, Vol. 51, No. 9-10, 867-894.

Lorot P. (1999). *Introduction à la Géoeconomie*, Economica, Paris.

Luttwak, E. (1990), *From Geopolitics to Geo-Economics. Logic of Conflict, Grammar of Commerce, The National Interest*.

North, D. C., Walis, J. J. and Weingast, B. R. (2009), *Violence and Social Orders – A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History*, The Syndicate of the Press of the Cambridge University.

Oxelheim, L. (1996), *Financial Markets in Transition. Globalisation, Investment and Economic Growth*, London.

Polterman, A. (2014), *Serbien zwischen allen Stühlen*, Heinrich Boll Stiftung <https://www.boell.de/de/2014/11/26/serbien-russland-eu-beitritt>

Prorokovic, D. (2014), *Geoekonomski položaj Balkana i strateški cevovodi*, <http://www.ceopom-istina.rs/>

Scott, D. (2007), *China and EU: A Strategic Axis for the Twenty-First Century?*, *International relations*, No. 21, p. 23. Internet: <http://ire.sagepub.com/cgi/content/abstract/>

Stakic, B. (2012), *Međunarodne finansijske institucije*, Univerzitet Singidunum, Beograd.

Tanaskovic, D. (2010), *Neosmanizam – povratak Turske na Balkan*, Službeni glasnik, Beograd.

Жан, К. Савона, П. (2007), Выводы: геоекономика как инструмент геополитики, <http://www.archipelag.ru/geoeconomics>